

Internetmemer i konfliktens informationsmiljö

Sofia Olsson

Ryssland fullskaliga invasion av Ukraina 24 februari 2022 har visat att kampen om bilden av kriget är betydande i modern krigföring. Det är en viktig aspekt av informationsfronten och under det rysk-ukrainska kriget har internetmemer varit framträdande på den.¹ Men vad är internetmemer? Vad kan de användas till? Av vem? I följande memo utforskas detta.

MEMOT ÄR ORIENTERANDE och ger en övergripande förståelse av primärt internetmemer och deras möjliga användningsområden.² Studier av internetmemer ger insikter om den digitala informations miljön, i fred såväl som i konflikt. Initialt ges en beskrivning av memers ursprung och grundläggande karaktärsdrag. Därefter följer en beskrivning av varför de är särskilt lämpade för sociala medier. Av vem och varför internetmemer nyttjas redogörs därefter, följt av exempel från krigets Ukraina, med fokus på pro-ukrainska uttryck. Memot avslutas med en kort diskussion.

Ursprung och grundläggande karaktärsdrag

Memers närvaro i den digitala informationsmiljön accelererade med sociala mediers intåg. Men de har en längre historia. Begreppet myntades av Richard Dawkins 1976, en biolog vid universitetet i Oxford. Det stammar från det grekiska ordet för något som imiterar, *mimem*.³ Dawkins menade att memet är en kulturell motsvarighet till genen och definierade det som ”en enhet av kulturell överföring”, vilken likt ett virus sprids mellan personer

och frambär en idé som kan förändras över tid.⁴ Memet kan ha en ursprunglig idé, vilken anpassas och tar nya uttryck. Dawkins exemplifierade memet bland annat som melodier och slogans likväl som abstrakta tankefigurer. Idag är det ofta internetmemer som avses när memet diskuteras, det vill säga memet som sprids online.⁵ Det är dessa som detta memo primärt kommer att beröra.

Internetmemer definieras av Limor Shifman som ”enheter av populärkultur som cirkuleras, imiteras och transformerar av individuella internetanvändare, skapades en delad kulturell upplevelse i processen”.⁶ Shifman menar att internetmemer inte ska ses som enskilda idéer, utan som grupper av innehåll som skapats med en medvetenhet om varandra och med delade karaktärsdrag; ett mem knyter an till en kedja av kulturella fenomen och händelser, likväl som till andra memet.⁷ Mottagaren behöver alltså ha kännedom om den kulturella sfär som internetmemet anspelar på för att fullt ut kunna tolka det.⁸ Shifman skriver att memet bäst kan förstås som kulturell information som initialt sprids mellan enskilda personer, men med potential att bli delade sociala fenomen.

1 Enligt en uppskattning publicerades 43 000 internetmemer på ukrainska Telegramkanaler under krigets första sex månader. Anna Rakityanskaya. The SUCHO Ukrainian War Memes Collection. *Slavic & East European Information Resources*, vol. 24, no.1, 2023, s.53.

2 För att kunna uppnå syftet har en begränsad litteraturstudie genomförts, där primärt forskningsdatabasen Google Scholar använts. Internetmemer publicerade på sociala medier har studerats, men ingen systematisk kartläggning har genomförts på grund av studiens omfång.

3 Richard Dawkins. *Den själviska genen*. Stockholm: Modernista, 2020, s.286.

4 Dawkins. *Den själviska genen*, s.287.

5 Begreppet och definitionen är omdebatterad. Kritik har bland annat framförts om att Dawkins analogi mellan natur och kultur inte tillräckligt väl förklarar komplexiteten i mänskligt beteende. Att se memet som virus indikerar att människan är hjälplös och passiv. Det belyser inte den deltagande funktionen av memet. Se Limor Shifman. Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker. *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 18, issue 3, 2013, s.364, 366.

6 Författarens översättning. I original: ”Units of popular culture that are circulated, imitated, and transformed by individual internet users, creating a shared cultural experience.” Shifman. Memes in a digital world: reconciling with a conceptual troublemaker, s.367.

7 Shifman. Memes in a digital world: reconciling with a conceptual troublemaker.

8 Noam Gal. ”Internet Memes”. Barney Warf (Ed.) *The SAGE Encyclopedia of the Internet*. 2018, s.529-530.

Med tiden kan de få inflytande på makronivå genom att forma tankesätt, beteende och agerande hos grupper.⁹

Internetmemer är starkt konkurrensutsatta, från andra memmer och från allt annat som pockar på mottagares uppmärksamhet i den digitala informationsmiljön. Memet behöver vara bekant men samtidigt särpräglad och därmed minnesvärt för att överleva.¹⁰ Den mest välbekanta formen är den statiska bilden, även om internetmemer kan ta andra former som exempelvis video eller GIFs.¹¹ Ibland nyttjas en ”tabloidstil” med fetstilade rubriker och olika typsnitt, ibland imiteras tv-format, exempelvis genom split-screen-teknik.¹² Internetmemer som kan beskrivas som ”klassiker” återkommer ofta i nya kontexter där texten kan ha bytts ut men motivet är det samma. Exempelvis kan det vara en stillbild från en tv-serie, ett foto på en känd person inklippt i diverse situationer eller en tecknad figur.¹³ Det är alltså återkommande motiv som är välkända eftersom de har använts i påfallande många internetmemer. Det är en process av remix och imitation som speglar producentens medvetenhet om andra internetmemer. Samtidigt är det långt ifrån alla internetmemer som ompaketeras innan de sprids vidare, ofta skickas de oförändrade mellan användare, ibland mellan olika sociala medier.¹⁴ Internetmemerna är billiga att skapa och det går snabbt, inte minst med hjälp av bildgenererade AI-tjänster – utmaningen ligger i att formulera dem på ett sätt som resonerar med målgruppen.

Framväxten av sociala medier har möjliggjort internetmemers popularitet, utveckling och spridning. Idag konsumeras de vanligen via mobiltelefoner med sociala medie-appar. Det är sällan någon aktivt letar upp ett

internetmem – det är bara där, inbäddat i flödet. Internetmemer passar sociala medier av flera anledningar. De är vanligen i bildformat (inte sällan i kombination med text) och forskning tyder på att bildbaserat innehåll generellt är framgångsrikt online eftersom människor snabbt tar till sig en bild.¹⁵ De är lämpade för att spridas i en informationsmiljö som premierar känslouttryck, oavsett om de är positiva eller negativa.¹⁶ Vanligen uttrycks en igenkännbar känsla och ofta finns det ett antal av dem på samma tema. Memet fungerar inte utan sociala relationer, minnen, historia, kultur, geografi och ekonomi – vilket idag också delas, skapas och påverkas online.¹⁷

Varför internetmemer används och av vem

En vanlig uppfattning om internetmemer är att de framförallt är ett sätt att skapa och konsumera underhållande och humoristiskt innehåll online.¹⁸ Just den underhållande aspekten kan ha fler syften, som förströelse från samtiden. Studier har exempelvis visat att skapande, spridning och konsumtion av internetmemer användes som en hanteringsmekanism under coronapandemin och för att sprida information.¹⁹ Internetmemer gav uttryck för att individuellt och simultant kollektivt hantera ett fenomen som stora delar av världens befolkning genomgick samtidigt. De blev ett verktyg för att skapa en gemensam berättelse om pandemin.

Återkommande teman var sociala begränsningar och dess effekter, liksom hur olika länder hanterade pandemin.²⁰

Den deltagande aspekten av internetmemer kan konkret beskrivas utifrån produktion, distribution och konsumtion; någon skapar ett internetmem, människor

9 Shifman. Memes in a digital world: reconciling with a conceptual troublemaker, s.365.

10 Dawkins. *Den själviska genen*, s.293; Jens Seiffert-Brockmann, Trevor Diehl, Leonhard Dobusch. Memes as games: the evolution of a digital discourse online. *New Media and Society* 20(8), 2018, s.2862-2879.

11 GIF står för Graphics Interchange Format. En GIF är en bild som innefattar en rörelseloop som gör att bilden ”rör” på sig men det är inte en video. Se Kate M. Mittner och Tim Hightfield. “Never Gonna GIF you up: Analyzing the Cultural Significance of the Animated GIF”. *Social Media + Society*, Juli, 2017.

12 Kevin Howley. I have a drone: internet memes and the politics of culture. *Interactions: studies in communication and culture*. Vol. 7(2), 2016, s.155-175.

13 Det finns ingen fastslagen definition av ett klassiskt internetmem. I denna kontext ska de ses som internetmemer en majoritet av sociala medie-användare torde känna till.

14 Shifman. Memes in a digital world: reconciling with a conceptual troublemaker, s.365.

15 Per-Erik Nilsson, Sofia Olsson och Ivar Ekman. Den nya informationsmiljöns topografi – Teknik, människa och strategi i osäkerhetens tidevarv. FOI-R-5342--SE. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut, 2022.

16 Se resonemang om vad som sprids online och varför i Nilsson, Olsson och Ekman. Den nya informationsmiljöns topografi – Teknik, människa och strategi i osäkerhetens tidevarv.

17 Michael P. Lynch. Memes, Misinformation, and Political Meaning. *The Southern Journal of Philosophy*. Volume 60, Issue 1. 2022, s.38-56.

18 Det finns flera teorier om humor, Nissenbaum och Shifman lyfter exempelvis teorier om lättnadshumor som fokuserar på avlastning av mentala och känslomässiga spänningar genom skratt. Asaf Nissenbaum och Limor Shifman. Laughing Alone, Together: Local User-generated Satirical Responses to a Global Event. *Information, Communication & Society*. Vol. 25, no.7, 2022, s.926.

19 Exempelvis beskriver Clare Southerton hur ljudmemer nyttjades för att sprida hälsorelaterad information pandemin på Tiktok. Clare Southerton. Lip-Syncing and Saving Lives: Healthcare Workers on TikTok. *International Journal of Communication*, 15, 2021.

20 Roberta Bracciale och Junio Aglioti Colombini. Meme Tales: Unraveling the Function of Memes in the Russian-Ukraine conflict. *Rivista Trimestrale di Scienza dell'Amministrazione. Studie di Teoria e Ricerca Sociale*. 4, 2023, s.2.

eller automatiserade konton distribuerar och sprider det, internetanvändare konsumerar det. Michael Lynch hänvisar till Asaf Nissenbaum och Limor Shifman som lyfter fram att eftersom internetmemer kan skraddasys för specifika sammanhang och subkulturer, kan de bidra till känslan av en gemensam kontext som kan överbrygga nationsgränser. Det betyder även att de kan vara exkluderande för den som inte förstår referenserna och betydelsen för exempelvis en subkultur eller social grupp.²¹

För att försöka härleda internetmemers ursprung och för att dokumentera dem har det skapats ”spårningstjänster”.²² Bland annat nyttjas metadata för att attribuera ett internetmem till en upphovsperson. Även om själva memet kan härledas är det svårare att med säkerhet slå fast varifrån idén som uttrycks i internetmemet kommer. Internetmemerna är vanligen distribuerade utan utpekad upphovsman, vilket ger intrycket att de uppstått ur tomma intet. De är effektiva för att förmedla affektivt innehåll, vilket bidrar till att de snabbt kan bli virala. Dessa karaktärsdrag gör de lämpliga för aktörer som vill sprida exempelvis vilseledande information, inte sällan kombinerat med något som ska uppfattas som roligt eller underhållande.²³ Internetmemer nyttjas för att sprida hatisk, polariserande eller vilseledande information men det är inte alltid uppenbart – internetmemer med många lager kan vara svåra att dechiffrera. Tvektidigheten är även ett sätt att undvika anklagelser om att sprida stötande material via internetmemer.²⁴ Aktörer kan använda tvektidigheten som en ursäkt om de blir påkomna med att aktivt distribuera stötande internetmemer och hävda att man bara delade vidare ett internetmem som var roligt utan uppsåt att skada.²⁵

Politiska aktörer använder sig av memer för att frambära ett argument i den offentliga debatten och paketera det på

ett kompakt, delningsbart sätt.²⁶ Viktor Chaga med kollegor föreslår en trespårig kategorisering av politiska memer: för att övertyga, för gräsrötter och för offentlig diskussion. Memer som ska övertyga är strategiskt producerade för att förankra stöd för en aktör eller handling. Memer för offentlig diskussion skapas för att i givna situationer frambringa särskilda reaktioner. Gräsrotsmemer syftar till att mobilisera.²⁷ Även om färre personer är medlemmar i ett politiskt parti, engagerar sig människor i olika politiska rörelser, inte minst online. Sociala medier ger möjlighet att uttrycka sig, bygga en politisk identitet online och träffa likasinnade – och dela internetmemer för att exempelvis uttrycka samhörighet.²⁸

Inte sällan är memers affektiva potential förstärkt av en blandning av kulturella symboler, vilka kan relatera till olika historiska händelser. Ett syfte med internetmemsproduktionen kan vara att bidra till en återtolkning av en händelse och knyta samman historiska och samtida skeenden för att dra paralleller till tidigare med- eller motgångar. Inom proteströrelser kan det nyttjas för att påvisa att man är en i en kedja av händelser. Att proteströrelser nyttjar internetmemer har bland annat att göra med den ovan beskrivna tvektidigheten liksom förnekbarheten och utmaningar i att fastställa deras ursprung. Därigenom kan de exempelvis kringgå mediesensur eller övervakning av innehåll i informationsmiljön, utöver att ge en känsla av sammanhang och deltagande.²⁹

Internetmemerna kan även nyttjas för historierevisionism. Att spä på fördomar och stigma av grupper eller politiska motståndare kan också vara ett motiv.³⁰ Ett exempel är de Reddit-användare som försökte fylla den digitala informationsmiljön med Hillary Clinton-kritiserande och Donald Trump-vänliga internetmemer under presidentvalskampanjen 2016. De såg sig som ett ”tangentbordskommando” som deltog i ”det stora mem-kriget” (*The Great Meme War*).³¹

21 Lynch. Memes, Misinformation, and Political Meaning.

22 Exempel på en sådan tjänst är Know Your Meme, tillgänglig via www.knowyourmeme.com. Know Your Meme dokumenterar och arkiverar internetmemer och virala fenomen. Det är delvis kollektivt ihopsamlat, genom *crowd sourcing*, där medlemmar själva skickar in memer och beskriver deras biografi.

23 Lynch. Memes, Misinformation, and Political Meaning.

24 Alex Goldenberg och Joel Finkelstein. ”Cyber swarming, memetic warfare and viral insurgency: how domestic militants organize on memes to incite violent insurrection and terror against government and law enforcement”. Network Contagion Research Institute, 2020.

25 Lynch. Memes, Misinformation, and Political Meaning.

26 Kevin Howley. I have a drone: internet memes and the politics of culture. *Interactions: studies in communication and culture*. Vol. 7(2) 2016, s.155-175.

27 Viktor Chaga, Fernanda Freire, Daniel Rios och Dandara Magalhaes. Political memes and the politics of memes: a methodological proposal for content analysis of online political memes. *First Monday* 24(2), 2019.

28 Seiffert-Brockmann, Diehl och Dobusch. Memes as games: the evolution of a digital discourse online.

29 Det finns exempel från bland annat den arabiska våren liksom från protester i Hongkong och i Ryssland. Bracciale och Aglioti Colombini. Meme Tales: Unraveling the Function of Memes in the Russian-Ukraine conflict, s.11; Liisi Laineste, Anastasiya Fiadotava, Sergey Troitskiy och Guillem Castañar. The Power of Memes: Personification as a Marker of Psychological Distance in Memes About the War in Ukraine. *HUMOR. International Journal of Humor Research*. 2024, s.5.

30 Mykola Makhortykh och Juan Manuel González Aguilar. Memory, Politics and Emotions: Internet Memes and Protests in Venezuela and Ukraine. *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*. Vol.34, no.3, 2020, s.343-345.

31 Ahmed Al-Rawi. Political Memes and Fake News Discourses on Instagram. *Media and Communication* volume 9, issue 1, 2021.

Internetmemer och det rysk-ukrainska kriget

Inom informationskrigföring är en av internetmemernas uppgifter att väcka känslor och reaktioner hos mottagarna, i bästa fall för att påverka dem att agera eller reagera på ett sätt som kan generera stöd – i detta fall för Ukraina eller Ryssland. De kan således syfta till såväl att övertyga som att mana till offentlig debatt och motivera gräsrotter. Som beskrivits är visuellt innehåll effektivt för att generera och artikulera känslor, i synnerhet avseende fenomen som kan vara svåra att formulera verbalt. Det kan vara särskilt påtagligt vid krig och konflikt.³² Det knyter an till idéer om att det är enklare att relatera till och känna igen sig i händelser som framställs stereotypiskt. Samtidigt är det en balansgång; visuellt innehåll, som internetmemer, kan också trivialisera händelser och därigenom skapa en större distans till dem.³³

Sedan Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina i februari 2022 har sociala medier fyllts av internetmemer från alla möjliga avsändare: vanliga medborgare, institutioner, regeringsföreträdare, pro-ukrainska aktörer, pro-ryska aktörer med flera. En sammanställning av Brookings Institute visar på att produktionsfrekvens och popularitet följer större händelser i kriget; internetmemerna kommenterar utvecklingen.³⁴ Vidare visar studier på att de pro-ukrainska internetmemerna verkar tjäna flera syften genom att rikta sig till olika publikgrupper – inrikes, i väst och mot Ryssland.³⁵ De som rikts till den inhemska befolkningen har ofta en avlastande funktion, de mot väst ska generera stöd eller handling och de riktade mot Ryssland vill belysa landets svagheter. Det finns återkommande teman i dem, exempelvis roller som reproduceras; president Putin framställs som ondskan personifierad och Zelensky som en superhjälte.³⁶ Ett annat framträdande tema i pro-ukrainska internetmemer har varit traktorer, som refererar videor

på ukrainska lantbrukare som nyttjade traktorer för att bogsera iväg ryska stridsvagnar. De anspelar på den ukrainska motståndskraften och vill slå hål på bilden av att Ryssland har en av världens främsta väpnade styrkor. Ett annat tema som spänner från det relativt oskyldiga till det mer vanvördiga är hån av president Putin. Ett exempel på det tidigare utgår från ett foto på Putin och den franska presidenten Macron från 7 februari 2022. De sitter på varsin sida av ett bord som beskrivits som ”komiskt långt” och som gav upphov till en stor variation av internetmemer.³⁷

Det finns fall av organiserat nyttjande av internetmemer för att berätta historien om Ukraina och anfallskriget i syfte att påverka aktörer att stödja landet. Ett exempel är det pro-ukrainska X-kontot @Uamemesforces. Kontot samlar in och publicerar primärt engelskspråkiga internetmemer riktade till en internationell målgrupp, i syfte att beskriva kriget för en icke-ukrainsktalande publik.³⁸ Ett annat fenomen, som även exemplifierar internetmemer som del av en digital deltagande kultur, är gräsrotsmobiliseringen som skett genom North Atlantic Fella Organization, NAFO. NAFO är ett internetbaserat nätverk av personer (”Fellas”) från olika delar av världen vars syfte är att stödja Ukraina i kriget mot Ryssland och att avslöja rysk desinformation. En ”Fella” känns igen på sin individanpassade Fella-avatar, vilken är i form av en Shiba inu-hund.³⁹ För att få en Fella-avatar betalas en avgift till NAFO. Intäkterna går till vapen, annan krigsmateriel och förnödenheter för de ukrainska styrkorna. Kommodifieringen av ”Fellas” har också genererat inkomster genom försäljning av olika varor.⁴⁰ NAFO påbörjade sin verksamhet våren 2022 genom att Twitter-kontot @Kama_Kamilia började addera sin ”Fella” i foton och internetmemer relaterade

32 Makhortykh och González Aguilar. Memory, Politics and Emotions: Internet Memes and Protests in Venezuela and Ukraine, s.342.

33 Laineste, Fiadotava, Troitskiy och Castañar. The Power of Memes: Personification as a Marker of Psychological Distance in Memes About the War in Ukraine, s.3-5.

34 Sarah Kreps, Paul Lushenko och Keith Carter. ”Lessons from the meme war in Ukraine”. Brookings Institute, 10 februari 2023.

35 Per-Erik Nilsson och Ivar Ekman. ”Be Brave like Ukraine”: Strategic Communication and the Mediatization of War. *National Security and the Future*. Vol. 25, No. 1, 2024; Kreps, Lushenko och Carter. ”Lessons from the meme war in Ukraine”.

36 Laineste, Fiadotava, Troitskiy och Castañar. The Power of Memes: Personification as a Marker of Psychological Distance in Memes About the War in Ukraine, s.17.

37 Det långa bordet rapporterades vara en pandemiåtgärd. Michel Rose. ”Macron refused Russian COVID test in Putin trip over DNA theft fears.” Reuters. 11 februari 2022, via: <https://www.reuters.com/world/europe/putin-kept-macron-distance-snubbing-covid-demands-sources-2022-02-10/> [2024-10-21]. För exempel på memer, se: Know Your Meme. Putin’s Long Table. N.d. Via: <https://knowyourmeme.com/memes/putins-long-table/> [2024-10-21]; Know Your Meme. Ukrainian Farmers vs. Russian army. N.d. Via: <https://knowyourmeme.com/memes/ukrainian-farmers-vs-russian-army/> [2024-10-21].

38 Patreon. *Ukrainian Memes Forces*. N.d. Via: <https://www.patreon.com/uamemesforces> [2022-06-11].

39 Hundrasen Shiba inu har varit populär i memvärlden sedan 2010 när Doge-memet dök upp. Troligen är utgångspunkten ett foto på en Shiba inu-hund som tittar in i en kamera. Know Your Meme. Doge. N.d. Via: <https://knowyourmeme.com/memes/doge> [2024-10-21].

40 NAFO. Merch. N.d. Via: www.nafo-ofan.org [2024-10-17].

till kriget. Andra Twitter-användare vände sig till kontot för att få en egen "Fella".⁴¹

För sitt arbete med att avslöja rysk desinformation och internettroll, har NAFO uppmärksammats av officiella ukrainska sociala medie-konton.⁴² Exempelvis hade den ukrainske försvarsministern under en tid en "Fella" som profilbild.⁴³

Exemplet med NAFO visar att internetmemer kan ha effekt i den verkliga världen. Ett annat exempel har sitt ursprung i händelserna på Örmön. Under februari 2022 inledde den ryska flottan en attack på och ockupation av Örmön.⁴⁴ Attacken fick stor uppmärksamhet eftersom det publicerades ett ljudklipp av den ryska robotkryssaren Moskvas uppmaning till försvararna av Örmön att ge upp, vilket de med kraftord nekade till.⁴⁵ Ljudklippet blev snabbt viralt och inte långt efter dök internetmemer upp som refererade händelsen, med det övergripande temat om ukrainskt motstånd och trots mot de ryska framryckningarna.⁴⁶ En tid därefter höll det ukrainska postkontoret en tävling för att skapa ett frimärke för att minnas soldaterna på Örmön. Omröstningen genomfördes på Facebook.⁴⁷ Frammärket visar på hur en verklig händelse kan få fäste i informationsmiljön inte minst genom internetmemer och sedan åter anta en fysisk form, i detta fall ett frimärke. Internetmemerna bidrog till att uppmärksamma händelsen och gav uttryck för såväl försvarsvilja som nationell motståndskraft. Ytterligare exempel på samspelet mellan internermemer och den fysiska

miljön i relation till kriget är gatukonst i form av graffiti eller muralmålningar med internetmemer som motiv.⁴⁸

Ryssland har över längre tid på olika sätt försökt att utöva inflytande över Ukrainas politiska beslutsfattande, vilket inte minst tagit uttryck i Rysslands militära agerande sedan 2014. Ett mål har varit att upphäva den ukrainska identiteten oberoende från den ryska. Det finns dock starka indikationer på att den ryska strategin haft motsatt effekt; den ukrainska känslan av nationell enighet och identitet har under senare år snarare stärkts och konsoliderats.⁴⁹ Sociala medier kan ha spelat en roll här bland annat eftersom de ger möjligheter för medborgare som hålls åtskilda på grund av kriget, diasporor och människor i exil att enklare delta i skapandet av nationella konstruktioner.⁵⁰ Internetmemerna kan vara ett av flera verktyg för att exempelvis uppvisa tillhörighet och gemenskap; alla med tillgång till en internetuppkoppling och ett sociala medie-konto kan dela vidare ett mem till stöd för Ukrainas sak. De har också fördelen att de kan vara fria från många markörer som kan ligga till grund för splittring inom en population, som religion, ålder, språk eller kön.⁵¹

Avslutande diskussion

Att vara online är en integrerad del av många människors liv och att befolkningen skulle lämna internet och sociala medier i händelse av kris eller krig är inte sannolikt, snarare skulle vissa troligen spendera mer tid online.⁵² Att

41 NAFO. We are NAFO. N.d. Via: <https://nafo-ofan.org/pages/we-are-nafo> [2024-10-17].

42 Matthew Gault. "Shitposting Shiba Inu Accounts Chased a Russian Diplomat Offline". Motherboard Tech by Vice 12 juli, 2022. Via: [Shitposting Shiba Inu Accounts Chased a Russian Diplomat Offline \(vice.com\)](https://www.vice.com/en/article/shitposting-shiba-inu-accounts-chased-a-russian-diplomat-offline) [2022-09-02].

43 Matthew Gault (2022). "NAFO Memesters Paid Ukraine To paint Their Memes on a Tank". Motherboard Tech by Vice. 30 augusti, 2022. Via: [NAFO Memesters Paid Ukraine to Paint Their Memes on a Tank \(vice.com\)](https://www.vice.com/en/article/nafo-memesters-paid-ukraine-to-paint-their-memes-on-a-tank) [2022-09-02]; Defense of Ukraine (@DefenceU, "We usually express gratitude to our international partners for the security assistance. But today we want to give a shout-out to a unique entity - North Atlantic Fellas Organization #NAFO. Thanks for your fierce fight against kremlin's propaganda &trolls. We salute you, fellas!", X, 28 augusti 2022: <https://x.com/DefenceU/status/1563851548643426304> [2024-11-28].

44 Sophie Williams och Paul Kirby. "Ukraine war: Snake Island and battle for control in Black Sea". BBC, 11 maj 2022. Via: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61406808> [2024-10-17].

45 Det ryska skeppet sänktes av ukrainska styrkor senare under våren, vilket gav upphov till en rad memer. Se exempel på Know your meme. "Moskva Sinking". N.d. Via: <https://knowyourmeme.com/memes/events/moskva-sinking> [2024-10-17].

46 Se exempel på Know your meme. "Battle of Snake Island". N.d. Via: <https://knowyourmeme.com/memes/events/battle-of-snake-island> [2024-10-17].

47 Emma Bowman. "A new stamp honors the Ukrainian soldiers who profanely told off a Russian warship". NPR, 13 mars 2022. Via: <https://www.npr.org/2022/03/13/1086371078/ukraine-russian-warship-postage-stamp> [2024-11-28].

48 Emma Louise Leahy. State Murals, Protest Murals, Conflict Murals: Evolving Politics of Public Art in Ukraine. *Arts*. 13:1, 2024.

49 För en genomgång av relationen mellan Ryssland och Ukraina sedan Sovjetunionens fall fram till idag, se Clint Reach, Ryan Bauer, Alyssa Demus och Khirstyna Holynska. *The Limits of Russian Manipulation: National Identity and the Origins of the War in Ukraine*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2023.

50 Detta är ett av flera områden som behöver vidare studier och forskning.

51 Laada Bilaniuk. "Memes as Antibodies. Creativity and Resilience in the Face of Russia's War". *Dispossession. Antropological Perspectives on Russia's War Against Ukraine*. Redaktör Catherine Wanner. Oxon: Routledge New York, 2024, s.144-145.

52 I Sverige använder 95 % av befolkningen internet och nästan samtliga av dem sociala medier, 8 av 10 dagligen. Internetstiftelsen. *Svenskarna och internet 2024*, 2024, s.7, 39.

studera internetmemer ger ytterligare en pusselbit för att holistiskt analysera den digitala informationsmiljön i relation till krig och konflikt, liksom hur bilden av kriget kan formas genom deltagande kommunikation över tid.

Att bilden av konflikten är viktigt är inte något nytt, men vad som är tydligt från de senaste årens omvärldsutveckling är den stora roll den digitala dimensionen spelar. Sociala medier och andra digitala plattformar är där många idag tar till sig nyheter och information om omvärldshändelser, liksom var de finner underhållning och förströelse. Internetmemer är ett av flera sätt att göra detta på. De har potentialen att vara universella, nationella eller lokala, beroende på vad de anspelar på, vilken bild som nyttjas. Eftersom många av motiven kommer från populärkulturen eller andra etablerade och välkända konstformer, kan de kännas igen och förstås av människor som annars inte rör sig i samma kulturella eller geografiska kontext. Genom strategiska val i internetmemproduktionen kan de alltså få genomslag hos stora segment av den internetanvändande delen av befolkningen, företrädesvis unga eller unga vuxna, och därigenom skapa kännedom om och forma inställningen till en fråga. Den potentiella mobiliserande kraften i det ska inte underskattas, även om den inte heller ska överdrivas. Det är också viktigt att beakta aspekter av vad det gör med vår förståelse av krig och konflikt när det antar former av internetmemer eller annat mer ”lättsmält” visuellt innehåll. Bidrar det till en romantisering av krig? Till en avhumanisering? Eller är det ett sätt att få fler att få upp ögonen för vad det faktiskt innebär att delta i och utsättas för väpnad konflikt?

Ett exempel som NAFO är särskilt intressant ur det här perspektivet. Här har människor en gemensam digital uppgift, ett eget språk, en egen symbolik och vad de gör i den digitala världen får reella effekter i den fysiska genom de vapen och krigsmateriel som köps in till de väpnade styrkorna. De får en egen digital avatar som är ställföreträdande det egna jaget. Det erbjuder människor en känsla av att kunna delta, att faktiskt göra något även om det inte handlar om att ta till vapen och agera vid

fronten. Det kan vara mycket viktigt när känslor av uppgivenhet och hopplöshet riskerar att få fäste, och så bli en del av ett psykologiskt försvar. Aktiviteter i den digitala informationsmiljön får också genom NAFO direkt fysiska konsekvenser som kan ha påverkan på marken. Det aktualiserar frågor om synen på civila aktörer i krig och konflikt: är en ”internetkrigare” att betrakta som ett legitimt mål? Spelar det någon roll att de är organiserade, om än i icke-formaliserade nätverk?

Ytterligare en aspekt att beakta är internetmemfenomens livslängd. Twitter-kontot @Uamemesforces var som mest aktivt 2022 och 2023, NAFO lika så. En analys från Brookings Institute visar på att antalet internetmemer stadigt minskat sedan det initiala skeendet av den fullskaliga invasionen 24 februari.⁵³ Det visar på att uthålligheten i denna typ av rörelser och engagemang inte kan tas för givet – och det säger också något om människor beteende i informationsmiljön. Uppmärksamheten riktar snabbt åt ett annat håll.

Internetmemer är på intet sätt avgörande för att sätta bilden av ett krig, men de har en roll att spela. ”Nya” internetfenomen får ofta mycket uppmärksamhet av tredje part, som media och akademi. Det gör att budskapet förs ut bredare och kanske också når en målgrupp som aldrig hört talas om begreppet ”internetmem”. Det krävs flexibilitet och anpassningsbarhet för att kunna nyttja dessa potentiellt kraftfulla, men möjligen snabbt brinnande, rörelser till sin fördel.

Avslutningsvis, för svenska aktörer är det värt att studera hur ukrainska motsvarigheter nyttjat internetmemer i sin kommunikation och hur och i vilken utsträckning man har omfamnat digitala gräsrotsrörelser som uppstått.⁵⁴ Exempelen från Ukraina indikerar att en flexibel strategi och taktik för att ta hänsyn till digitala fenomen som uppstår, i synnerhet de av en deltagande karaktär där människor över gränser mobiliseras, kan vara till gagn för att nå politiska målsättningar – i detta fall att påverka bilden av Ukraina och Rysslands invasionskrig. ■

Sofia Olsson är analytiker vid FOI:s enhet Informationsmiljö och påverkan. Publikationen är framtagen inom Forskningsprogram Civilt försvar. Programmets syfte är att bidra till ökad totalförsvarseffekt genom forskning och analysstöd för det civila försvarets samlade behov. Det inrättades vid FOI under 2024 och finansieras genom anslag från Försvarsdepartementet.

⁵³ Kreps, Lushenko och Carter. ”Lessons from the meme war in Ukraine”.

⁵⁴ Se exempelvis Keir Giles rapport om humor i informationskrigföring. Humour in online information warfare: Case study on Russia’s war on Ukraine. *Hybrid CoE Working Paper 26*. Helsingfors: Hybrid CoE, 2023.